

Galileo Galilei

PISMO KRISTINI LORENSKI, NADVOJVODINJI TOSKANSKI 1615

Kakor Njena presvetla visokost dobro ve, sem pred kakim letom odkril na nebu mnogo doslej neznanih podrobnosti. Zaradi svoje novosti kot tudi zaradi od njih izhajajočih posledic, ki nasprotujejo nekaterim fizikalnim trditvam, splošno sprejetim v šolah in filozofiji, so mi te nakopale sovraštvo nemalo profesorjev, češ da sem sam s svojo roko vse to postavil na nebeški svod, da bi skalil podobo narave in znanosti. In ker so ti ljudje nekako pozabili, da mnogost resnic pripomore k preučevanju, določevanju in raziskovanju znanstvenih ved, ne pa k njihovemu zatiranju ali uničenju, in so se obenem izkazali za bolj navezane na svoja lastna prepričanja kot na resnico, so nemudoma začeli zanikovati resničnost teh novosti in zahtevati njihovo razveljavitev. Toda že sama njihova smiselnost bi jih prepričala, ko bi jih blagovolili natančneje pregledati. Storili so več stvari; objavili so nekatera prazna govoričenja; opremili so jih – kar je najhujše – z navedki iz *svetega pisma*, zajetimi iz odlomkov, ki so jih sami slabo razumeli. V to napako bi najbrž ne zašli, ko bi slišali za izredno koristne Avguštinove besede o previdnosti, s kakršno je treba ravnati, kadar se razsoja o skrivnih in po samem razumu težko doumljivih stvareh. Tako pravi namreč Avguštin, ko razpravlja o nekem naravoslovnem zaključku o nebesnih telesih: »Za

---

zdaj, ob tako temačnem problemu, ne smemo ničesar nepremišljeno verjeti, ampak moramo vselej spoštovati modro in pobožno previdnost; na ta način se bomo ognili temu, da iz ljubezni do svoje napake zavržemo odkrito resnico, četudi ta ne more biti v nasprotju s svetimi knjigami *Stare in Nove zaveze*.«¹

Zgodilo se je, da je čas vsem razkril resnice, ki sem jih sam predtem pokazal, ob dejstvu pa tudi nesložnost duhov: nekateri so odkritosrčno in brez zavisti razglašali, da so ta odkritja neresnična, nejevernost drugih pa je spremljala razburjenost. Največji poznavalci astronomije in naravoslovja so se takoj prepričali o resničnosti dejstev; kdor ni imel drugega razloga za dvom ali odklonilni odnos razen tega, da je bila novost nepričakovana in je ni bilo mogoče osebno izkusiti, se je prav tako postopoma umiril. Tisti pa, ki so iz ljubezni do prve napake in zaradi ne vem katerega drugega interesa še zasovražili ne toliko sama dejstva, kolikor predvsem njihovega odkritelja, me skušajo oškodovati na druge načine. Dejstev ne morejo zanikati, zato pa jih zakrivajo s tišino; misli obračajo k drugim fantazijam; še bolj so zagrenjeni, ker so se drugi sprijaznili in umirili. Kot sem pač že storil z drugimi ugovori, ki sem jih zmeraj zasmehoval, v prepričanju, da se lahko stvar samó srečno izteče, bi tudi tem ne posvečal niti kančka pozornosti: opažam pa, da te nove laži in preganjanja ne vodijo v veliko ali majhno širino nauka, ki sem ga sam malo učen, ampak me skušajo žaliti z omadeževanjem. To pa sem dolžan mrziti in dejansko tudi mrzim bolj kot smrt. Zato se ne morem zadovoljiti s tem, da te osebe spoznajo za nepravilne samo tisti, ki poznajo mene in nje, ampak prav vsi.

Ti ljudje so namreč vztrajali pri svojem sklepu, da na vse mogoče načine ponižajo mene in moje stvari. Zvedeli so, da sem v svojih astronomskih in filozofskih študijah zaključil, kako se Sonce ne premika, ampak ostaja mirno kot središče krožnega tira nebesnih teles, kako se pač Zemlja sama giblje in potuje okoli njega. Slišali so, da tega svojega stališča ne podpiram samo z neodobravanjem Ptolemejevih in Aristotelovih misli, ampak tudi z novimi, nasprotnimi idejami; še zlasti s takimi, ki se nanašajo na naravne pojave,

¹ Avguštin, *De Gen. ad lit.* II, 18.

---

vzroke katerih je menda sploh nemogoče ugotoviti na drug način, in na astronomijo, na nova odkritja na nebu, ki jasno izpodbijajo ptolemejski sistem in se čudovito ujemajo z novimi stališči. Ker so torej ti ljudje podvomili o tem, da bi se sploh lahko branili na filozofskem področju, so se odločili – morda jih je zmedla resničnost nekaterih mojih prejšnjih neobičajnih trditvev – da branijo svoje lažne argumente s hlinjeno vernostjo in avtoriteto *Svetega pisma*. S tem so to sveto knjigo maloumno uporabili za ovržbo trditvev, ki jih niso niti umeli niti osebno slišali.

Predtem pa so sami razširili glas, da moje trditve nasprotujejo *Svetemu pismu* in so zato vredne obsodbe in krivoverske. Uvideli so, da je človeška narava bolj nagnjena k dejanjem, ki drugega tudi po krivici zatirajo, kakor k stvarjem, ki mu dajejo pravičnega olajšanja: zato jim ni bilo težko najti človeka, ki bi jih z neobičajno domačnostjo razglašal za take (se pravi za obsodbe vredne in krivoverske) s cerkvenih prižnic: ta nespoštljiva, še bolj pa nepremišljena obtožba ni izrečena samo proti temu nauku in njegovim pristašem, ampak proti vsem znanostim in znanstvenikom skupaj.² Potem ko so z zadevo postali še bolj domači, so začeli šušljati med ljudstvom, da bo te trditve kot krive označila tudi najvišja oblast; in v upanju, da bo tisto seme, ki je pognalo korenine v njihovi neodkritosrčnosti, razklenilo svoje veje in jih dvignilo kvišku. Dobro vedoč, da bi ta razglas ne iztrebil samo teh dveh zaključkov, ampak bi za obsodbe vredne naredil tudi vse druge astronomske in fizikalne ideje in opazovanja, ki so z njima v nujni neposredni zvezi, si skušajo posej lajšati, kolikor jim je pač mogoče, s tem da prikazujejo to mnenje kot povsem novo in samo meni lastno; hlinijo se, da ne vedo, kako ga je kot prvi zagovarjal ali vsaj prvi obnovil in potrdil Nikolaj Kopernik. Ta pa ni bil samo kristjan, ampak celo duhovnik in kanonik; tako spoštovanja vreden je bil, da ga je sam papež Leon X. za prenovo cerkvenega koledarja dal poklicati v Rim iz najbolj oddaljenih nemških dežel. Prenova je bila najprej netočna, sicer le zato, ker še ni bilo točnega umevanja

² It.: »dì tutte le matematiche e de matematici insieme«.

---

dolžine luninega leta in luninega meseca; zato mu je sempronijski škof, ki je nadzoroval ta podvig, naročil, naj se s ponovno preučitvijo stvari in novim trudom dokoplje do boljšega, bolj gotovega razumevanja teh nebesnih gibanj. Kopernik se je vrnil k preučevanju; po velikanskih naporih je s svojim čudovitim razumom tako napredoval v tej vedi in tako natančno določil periode nebesnih gibanj, da si je prislužil naslov najvišjega astronoma. V skladu z njegovim naukom se ni uredil samo koledar, ampak so se objavile tudi vse tablice, ki obravnavajo gibanje planetov. Kopernik je strnil svoj nauk v šest knjig in ga na prošnjo kapuanskega kardinala in kulmenskega škofa³ predal svetu. Kot človek, ki je toliko svojega truda žrtvoval papeževemu ukazu, je njegovemu nasledniku Pavlu III. posvetil knjigo *De revolutionibus*. To delo je bilo takrat natisnjeno in sprejeto v sveti Cerkvi in brano po svetu; nikoli ni bilo niti najmanjšega pomisleka o njegovem nauku. Sedaj pa, ko se čedalje bolj odkriva, kako ta nauk temelji na očitnem izkustvu in nujnih dokazih, ne manjka ljudi, ki te knjige niso nikoli videli, a si kljub temu upajo deliti piscu nagrado za tolike napore, s tem da jo razglašajo za krivoversko. To pa le zato, da ugodijo svojemu neutemeljenemu zaničevanju osebe, ki s Kopernikom ni v drugi zvezi kot v tej, da odobrava njegov nauk.

Spričo teh lažnih opazk, ki mi jih ti ljudje tako nepravilno pripisujejo, se mi zdi nujno, da kot opravičilo do univerzalnega, čigar sodbo in misli na področju vere in časti moram najbolj upoštevati, spregovorim o vseh tistih posameznih trditvah, ki jih taisti ljudje dvigujejo zoper moje mnenje, s ciljem, da ga ne razglasijo le za lažno, ampak tudi za krivoversko. Pri tem se vselej skrivajo za ščitom hlinjene verske gorečnosti; hočejo pač spraviti na svojo stran tudi *Sveto pismo* in ga nekako narediti za upravitelja svojih neodkritosrčnih namer. Tako pa avtoriteto *Svetega pisma* in cerkvenih očetov ne le prestopajo, ampak jo – če se ne motim – tudi zlorablajo: trdijo, da je treba tudi pri fizikalnih zaključkih, ki niso *de Fide*, povsem opustiti umsko argumentacijo⁴ v prid kakega svetopisemskega navedka, ki lahko povrh skriva pod navideznimi besedami še kak drug pomen.

³ Nicolas Schomburg in Tiedemann Gicse (Chemno).

⁴ It.: »ragioni dimostrative«.

Želim pokazati, kako sam ravnam z večjo pobožnostjo in verskim čutom kot pa oni, ko ne predlagam, naj se ta knjiga ne obsodi, ampak naj se ne obsodi (kakor bi oni hoteli), preden se razume, prebere ali celo samo vidi; še predvsem zaradi tega, ker njen pisec ne obravnava verskih stvari ali dejstev, ki so odvisni od avtoritete *Svetega pisma* in bi jih zato lahko slabo raztolmačil, ampak se vselej oklepa fizikalnih zaključkov, ki zadevajo nebesna gibanja; obravnava jih z astronomskimi in geometrijskimi dokazi, ki temeljijo na smiselnem izkustvu in najnatančnejših opazovanjih. Niti ne velja, da ni zadosti upošteval odlomkov iz *Svetega pisma*; prav nasprotno je dobro vedel, da ta njegov nauk, če je bil dokazan, sploh ne more nasprotovati pravilni interpretaciji dotičnih svetopisemskih mest. Na koncu svojega posvetila se je izrazil tako: »Če bodo torej vseh matematik nevesčji vseeno ocenjevali te vede na podlagi kakega svetopisemskega mesta, slabo prilagojenega namenu, in si bodo upali grajati in preganjati to moje delo, jih ne bom oviral, dokler bom njihovo sodbo imel za predržno. Znano je namreč, kako sicer slavni, a matematike nevesčji Laktancij kar otročje govori o obliki Zemlje in zasmehuje tiste, ki so razglasili, da je Zemlja okrogla. Zato naj se bralcu ne zdi čudno, da tudi nas zasmehujejo. O matematiki naj pišejo matematiki ...«

229

Med te sodijo ti ljudje, ki se trudijo, da bi tega pisca obsodili. V želji, da bi prepričali ljudi, kako bi to ne bilo samo dovoljena, temveč tudi dobra stvar, se sklicujejo na avtoriteto *Biblije*, na avtoriteto svetih teologov in koncilov. Te imam tudi sam za najvišjo avtoriteto, zato bi se mi zdelo nesramno in predržno dejanje tistega, ki bi jim hotel oporekati, kadar se sklicevanje nanje sklada s cerkvenim naukom; menim pa, da ni narobe spregovoriti o tem, kadar lahko upravičemo sumimo, da jih kdo le uporablja za svoje interese, za take interese, ki se ne skladajo s presveto namero svete Cerkve. Izjavljam Vam (v prepričanju, da je moja odkritosrčnost sama po sebi razvidna), da sem pripravljen ne le odpraviti napake, ki sem jih v teh spisih zagešil zaradi svoje nevednosti o verskih zadevah, ampak tudi, da se o tem nočem prerekati z nikomer, četudi bi šlo za kako sporno vprašanje – kajti moj namen je le ta, da če se v teh razmišljanjih, ki so daleč od mojega pravega poklica, najde ob vseh napakah tudi kaj primernega, kar bi druge lahko spodbudilo h kakemu za sveto Cerkve koristnemu nasvetu o kopernikanskem sistemu, naj se to

---

---

prevzame in vnovči, kakor mislijo predstojniki; v nasprotnem primeru naj se kar raztrgajo in sežgejo moji spisi, kajti nočem in ne zahtevam, da bi mi obrodili sad, ki ni pobožen in katoliški. Poleg tega, čeprav sem veliko od tega, kar pravkar zapisujem, sam slišal z lastnimi ušesi, svobodno priznavam in dopuščam, da kdor je to rekel, tega ni storil, če mu je za to mar; trdil bom, da sem se res lahko zmotil; kar pa zdaj odgovarjam, naj ne bo povedano zanje, ampak za tistega, ki bi tako mislil.

Kot razlog za odsodbo mnenja o gibanju Zemlje in mirovanju Sonca nava-jajo, da se v *Svetem pismu* pogosto bere, kako se Sonce giblje, Zemlja pa miruje; ker pa *Sveto pismo* ne more lagati ali se motiti, nujno sledi, da je napačna in obsodbe vredna trditev tistega, ki zagovarja mirovanje Sonca in gibanje Zemlje.

230

V zvezi s tem se mi zdi, da je najprej treba pretehtati, kot je bilo res s svetostjo rečeno in s pametjo določeno, da *Sveto pismo* ne more lagati, kadar ga pravilno razumemo. Vendar ni mogoče zanikati – tako vsaj mislim – da je pravi smisel pogosto skrit in globoko različen od samega pomena besed. Iz tega pa sledi, da kadar bi se njegovi razlagalci zaustavili izključno pri golem dobesednem pomenu, bi zmotno lahko pričarali ne samo protislovja in povsem neresnične trditve, ampak tudi huda krivoverstva in še bogokletja: nujno bi bilo treba Bogu prisoditi in noge in roke in oči, včasih pozabo preteklega in nevednost o prihodnjem, pa tudi telesne in človeške afekte, kot so jeza, kesanje in sovraštvo. Če je sveti Duh te stavke narekoval svetim piscem, da bi bili dostopni še robotemu in neotesanemu ljudstvu, so modri razlagalci vsem tistim, ki so vredni, da se ločijo od drhali, dolžni razkazati njihov pravi smisel in obrazložiti, iz katerih razlogov so bili na tak način upovedeni. Ta nauk je tako znan in razširjen med vsemi teologi, da je sploh odveč navajati kak dokaz.

Iz tega je mogoče – kot mislim – povsem razumno sklepati, da samo *Sveto pismo* ni postavilo nobenega takega opozorila pri svojih trditvah o naravi, še zlasti ne pri tistih najbolj skrivnih in težkih, da ne bi še dodatno zmedlo ljudstva in ga naredilo še bolj trmastega pri vseh najvišjih dogmah. Da bi se poklonilo ljudstvu, se *Sveto pismo*, kot je bilo rečeno in kot je mogoče jasno

---

---

videti, ni zadržalo niti pred zasenčenjem najpoglavitejših stvari, pripisujoč še samemu Bogu lastnosti, ki so daleč od njegove biti in ji tudi nasprotujejo. Kdo bo zato želel zatrjevati, da se je temu izneverilo, ko je mimogrede spregovorilo o Zemlji, o vodi, o Soncu ali drugih bitjih in se odločilo, da se zadrži kar v čisti in tesni meji dobesednosti, tudi ko pripisuje tem bitjem stvari, ki ne zadevajo njegovega prvega posla, božjega čaščenja in odrešitve, in stvari, tako oddaljene od človeškega razuma?

Če to drži, se mi zdi, da se z obravnavo zadev iz narave ne sme začeti pri avtoriteti svetopisemskih odlomkov, ampak pri smiselnih izkušnjah in nujnih dokazih, zakaj iz božje Besede skupno izhajata *Sveto pismo* in narava, prvo kot narek svetega Duha, druga pa kot najposlušnejša izvrševalka Gospodovih ukazov. V *Svetem pismu* se je poleg tega splačalo povedati mnogo različnega od absolutne resnice tako po videzu kot po golem pomenu besed, to pa zato, da bi se vse to prilagodilo splošnemu razumevanju ljudstva. Nasprotno je narava neizprosna in nespremenljiva, nikdar ne prestopa meja zakonov, ki so ji bili zapovedani; ne meni se za to, ali so skrivni razlogi in načini njenega delovanja razstavljeni človekovim sposobnostim. Zato pa se zdi, da se o tem, kar nam o naravnih učinkih predoča smiselno izkustvo ali sklepajo smiselni dokazi, nikakor ne sme dvomiti, še manj pa to obsojati na podlagi svetopisemskih odlomkov, ki nam prinašajo kako drugo podobo. Kajti ni vsak stavek iz *Svetega pisma* vezan na tako stroge dolžnosti kot vsak učinek v naravi; tudi Boga nič manj ne spoznavamo v učinkih narave kot v izrekih božje knjige. To je morda hotel reči Tertulianus s temi besedami: *Nos definimus, Deum primo natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum: natura, ex operibus; doctrina, ex praedicationibus.*⁵

S tem pa nočem zanikati, da so trditve *Svetega pisma* vredne največjega spoštovanja, prav nasprotno, z gotovostjo uzrti fizikalni zaključki so lahko izredno primerno orodje za umevanje vseh smislov, ki so po nujnosti prisotni v svetem besedilu; s tem se potrjujejo za resnične in povsem skladne z razodetimi resnicami. Mislim pač, da je bilo avtoriteti *Svetega pisma* predvsem do tega, da je prepričala ljudi o tistih členih in stavkih, ki presegajo

⁵ Tertulianus, *Adversus Marcionem*, I, 18.

---

vsako človeško razmišljanje in jih zato ni mogoče narediti za verodostojne razen preko ust svetega Duha. Menim tudi, da bi bilo pač treba še pri vseh trditvah, ki niso *de Fide*, avtoriteto *Svetega pisma* postaviti pred avtoriteto vseh človeških spisov, ki niso napisani z demonstrativno metodo, ampak čisto pripovedno ali z navajanjem verjetnega; to se mi zdi tako primerno in nujno, kakor sama božja modrost presega vsako človeško sodbo in domnevo. Ni pa nam treba verjeti, da je taisti Bog, ki nam je poklonil čute, govor in razum, hotel zapostaviti njihovo rabo in nas osveščati s kakim drugim sredstvom; zato ni treba niti verjeti, da moramo odklanjati fizikalne zaključke, ki jih smiselno izkustvo ali nujni dokazi razkažejo očem ali razumu. To še zlasti velja za tiste znanosti, ki so v *Svetem pismu* le mimogrede omenjene ali pa se razhajajo z njegovimi trditvami: taka je astronomija, razen Sonca in Lune, ter enkrat ali dvakrat Venero, ki ji pravi Lucifer. Po mojem mnenju bi jih pisci svetih stvari, ko bi zares hoteli poučiti ljudstvo o razporedu in gibanju nebesnih teles – v tem primeru bi res morali zajemati to znanje v *Svetem pismu* – ne obravnavali tako skopo; v primerjavi z neskončnimi in čudovitimi zaključki, ki zadevajo to vedo, ni njihovih besed skorajda nič. To še ni vse, mnenje presvctih in učenih cerkvenih očetov je, da so se pisci *Svetega pisma* vzdržali poučevanja o zgradbi nebes in zvezd, o njihovi podobi, velikosti in oddaljenosti, kljub temu da so jim bile vse te stvari prav dobro poznane. V svetem Avguštinu beremo: »Običajno se tudi sprašuje, v kakšno obliko in podobo Neba je treba verjeti po *Svetem pismu*: številni veliko razpravljajo o teh stvareh, ki so jih naši pisci z večjo previdnostjo izpustili, saj niso koristne za blaženost tistih, ki se jih učijo, povrhu pa (kar je slabše) kradejo dragoceni čas, ki bi ga bilo treba izkoristiti za zdrave stvari. Kaj se me namreč tiče, ali Nebo kakor krogla vsepovsod omejuje Zemljo v ravnovesju sredi sveta ali pa jo prekriva samo zgoraj kakor plošča? Ker pa gre tu za vero v *Sveto pismo*, se je treba iz onega razloga, na katerega sem večkrat opomnil, izogniti temu, da bi kdo, ki te knjige ne razume, prebral ali slišal za kako trditev o teh zadevah, ki bi se mu zdela v nasprotju s tem, kar je spoznal po razumski poti; zakaj verjel ne bi več v druge koristne nauke, zgodbe in izreke iz *Svetega pisma*. Zato je treba na kratko povedati, da so naši pisci vedeli za resnico o podobi Neba, toda Gospodov duh, ki je po njih govoril, ni hotel ljudi poučiti o stvareh, ki niso

---

---

koristne za rešitev dušč.«⁶ Sveti Avguštin nam v 10. poglavju obnovlja njihov prezir do določevanja, kaj je treba verjeti o akcidentih nebesnih teles: »Nekateri bratje se namreč sprašujejo, ali Nebo miruje ali se giblje. Kajti če se premika – pravijo – kako se mu lahko reče 'firmament'? Če pa se ne, kako to, da se zvezde, ki jih imamo za negibne in pritrjene nanj, premikajo od vzhoda k zahodu, tiste na severu pa opišejo krajšo pot k tečaju? Tako da bi se nebo obračalo kot krogla, če obstaja na drugem, nam skritem koncu šc en tečaj – tako je videti – ali pa, če tega tečaja ni, vsaj kot plošča. Odgovoril bom, da je treba odkriti, kako je s temi stvarmi, z ostroumnimi in truda polnimi raziskavami; za te pa sam nimam več časa, naj pa ga nimajo niti tisti, ki jih želim poučiti o rešitvi in dobrem, ki ga zahteva sveta Cerkev.«⁷

Če se, navezujoč na to, zopet vrnemo k našemu primeru, nujno sledi naslednje: če nas sveti Duh ni hotel poučiti, ali se nebo giblje ali miruje, ali je njegova oblika sferična, ploščata ali raztegnjena ravnina, ali je Zemlja na njegovi sredi ali v kakem njegovem predelu, nam menda niti ni hotel dati gotovosti glede drugih istovrstnih zaključkov, tako povezanih s prejšnjimi, da jih brez teh ne moremo niti delno zagovarjati: recimo gibanja ali mirovanja Zemlje in Sonca. Če je sveti Duh torej namenoma opustil, da bi nas poučil o teh stvareh, češ da ne spadajo v njegov načrt, se pravi v naše odrešenje, kako bo mogoče trditi, da je zagovarjati eno trditev in odklanjati drugo tako nujna stvar, da je ena *de Fide*, druga pa napačna? Bi torej lahko bilo eno od teh mnenj heretično in povsem nekoristno za zdravje duše? Ali bo treba reči, da nas sveti Duh ni hotel poučiti o nečem, kar zadeva dušo? Rekel bi, kar sem slišal od visokega cerkvenega dostojanstvenika: Namen svetega Duha je, da nas pouči o tem, kako se gre v Nebesa, ne pa, kako gredo Nebesa.

Vrnimo pa se k razmisleku o tem, kolikšno vrednost naj bi imeli nujni dokazi in smiselne izkušnje pri fizikalnih zaključkih in kakšno avtoriteto so jim prisojali sveti teologi, ki nam med drugim pravijo: »Treba je tudi marljivo paziti in se povsem ogibati tega, da bi pri obravnavi Mojzesovega

⁶ Avguštin, *De Gen. ad lit.* II, 9.

⁷ Avguštin, *De Gen. ad lit.* II, 10.

---

nauka kategorično razglasili veljavnost kake trditve, ki jo zavračajo očitni preizkusi in dokazi filozofije in drugih ved: kajti sleherna resnica se vselej sklada z resničnim, zato pa niti resnica *Svetega pisma* ne more nasprotovati resničnim dokazom in preskusom človeških znanosti.«⁸ Pri sv. Avguštinu pa beremo: »Kdor očitemu in gotovemu dokazu zoperstavi avtoriteto, npr. svetopisemsko, je maloumen; resnici namreč ne postavlja nasproti smisla *Svetega pisma*, ki ga ni mogel razumeti, ampak svojega; niti tega, kar je v njem našel, ampak to, kar je našel v sebi oziroma namesto njega.«⁹

Spričo tega, ker si pač dve resnici ne moreta nasprotovati, se morajo modri razlagalci *Svetega pisma* potruditi, da ugotovijo pravi smisel svetih odlomkov, ki se nedvomno sklada s fizikalnimi zaključki, katerih odkrita resnica ali izpeljani dokazi so nas naredili gotove in prepričane. Ker *Sveto pismo* zaradi navedenih razlogov, kot je bilo povedano, pravzaprav pogosto dopušča razlage, ki so daleč od golega dobesednega pomena, in ker pač ne moremo zagotovo trditi niti, da vsi razlagalci govore po božjem navdihu, kajti v tem primeru bi bile smiselne razlage istega odlomka povsem enake, menim, da bi bilo najbolj preudarno, da se nobenemu ne prepusti oblast nad svetopisemskimi odlomki; kajti ta bi jih nekako mogel prisiliti k zatrjevanju resničnosti tega ali onega fizikalnega zaključka, kateremu bi morda nekoč tako izkustvo kot dokazi in nujna argumentacija lahko oporekali. Kdo si želi omejiti človeški razum? Kdo bi zatrjeval, da smo na svetu že videli in občutili vse, kar se da občutiti in vedeti? Morda isti, ki bodo ob drugih priložnostih (zelo resnično) povedali, kako so *ea quae scimus sunt minima pars eorum quae ignoramus*, kako so stvari, ki jih vemo, le neznatni del vsega, česar še ne vemo? In če nam iz ust svetega Duha prihaja: *Deus tradidit mundum disputationi eorum, ut non inveniat homo opus quod operatus est Deus ab initio ad finem*,¹⁰ se po mojem mnenju ne sme ovreči te misli in zapreti poti za svobodno filozofsko razmišljanje o naravi in stvareh na svetu, češ da je že bilo vse odkrito in razkazano. Niti naj se ne ima za predrzno, če se kdo ne zadovolji s skorajda splošno sprejetimi mnenji, niti

⁸ Benito Pereira, *Commentariorum et disputationum in Genesim (1599)*.

⁹ Avguštin, *Epistola septima, ad Marcellinum*, CXLII, 7.

¹⁰ Prid., III, 11. Danes beremo: »Tudi večnost jim je položil v srce, samo da človek dela, ki ga je napravil, ne more doumeti od začetka do konca.«

---

naj se ne omalovažuje tisti, ki se pri razpravi o naravi ne strinja z njimi, še zlasti, kar zadeva take probleme, ki so tudi med največjimi filozofi sporni že tisoče let. Tak je, na primer, ta o mirovanju Sonca in gibanju Zemlje: to so priznavali Pitagoras in njegova ločina, Heraklid Pontski, Filolaos, Platonov učitelj, in še sam Platon, kot nam poroča Aristoteles; o Platonu nam tudi Plutarh v *Numovem življenju* pravi, kako je v starosti zatrjeval, da je povsem nespametno misliti drugače. Istega mnenja so bili tudi Aristarh iz Samosa, Arhimed, matematik Selevhos, filozof Niketas; o tem nam poročajo Cicero in drugi. Slednjič je to razširil in z mnogimi opazovanji in dokazi potrdil Nikolaj Kopernik. Tudi Seneka, veliki filozof, nas v knjigi *De cometis* opominja, naj marljivo ugotovimo, ali samo obračanje dneva domuje na nebu ali na zemlji.

Zaradi tega je morda moder in koristen svet, da se članom, ki zadevajo odrešenje in vero in za katere ni nevarnosti, da bo proti njim kdaj veljal kak nauk, brez potrebe ne dodajajo drugi. Če je s stvarjo res tako, bi bilo še povsem neumestno, da se dodajajo po zahtevi ljudi, za katere sicer ne vemo, ali govorijo po božjem navdihu, ampak jasno vidimo, da pogrešajo tisto inteligenco, ki bi bila nujna za razumevanje in morebitno zavrnitev tistih dokazov, ki jih uporabljajo te prebistre znanosti pri potrjevanju teh zaključkov. Če bi mi bilo dovoljeno izraziti svoje mnenje, bi ob tem še povedal, kako bi bilo boljše za čast in veličastvo *Svetega pisma*, ko bi vsak površen in poljuden pisec ne potrjeval svojih sestavkov, ki pogosto temeljijo na prazni domišljiji, z navajanjem svetopisemskih odlomkov; kajti tako jih bo raztolmačil, ali boljše, tako jim bo sprevrgel smisel in ga tako oddaljil od pravega, kolikor bo blizu zasmehovanju tistih, ki se z njimi razkazujoč lepočitijo. Mogoče je naštetih mnogo primerov take zlorabe; naj zadoščata le dva, ki nista daleč stran od astronomskih ved. Prvi se tiče spisov, objavljenih zoper Medičejske planete, ki sem jih sam odkril; mnogo svetopisemskih odlomkov je bilo navedenih proti njihovemu obstoju – sedaj pa, ko te planete vidi cel svet, bi rad slišal, s katerimi novimi interpretacijami taisti nasprotniki razlagajo *Sveto pismo* in se opravičujejo za svojo naivnost.¹¹ Drugi naj bo o tistem, ki je zoper filozofe in astronome ponovno napisal, kako mesec

¹¹ It. »*Semplicità*«, prim. *Simplicio*.

---

ne sprejema sončnega sija, ampak sam oddaja svoj žar; to fantazijo nazadnje potrjuje – bolje bi bilo reči, da se potrjujoče prepričuje – z različnimi svetopisemskimi odlomki, za katere se mu dozdeva, da jih sploh ni mogoče razlagati, če bi to njegovo mnenje zares in po nujnosti ne veljalo. Da je pa Luna sama na sebi temna, ni manj jasno kot sončni sij.¹²

Jasno je, da bi v trenutku, ko bi postali pomembni, taki pisci izkoristili svojo avtoriteto za to, da bi druge prisilili v priznavanje zaključkov, ki nasprotujejo evidenci in razumu; in to čeprav oziroma ker sploh niso umeli pravega smisla *Svetega pisma*. *Deus avertat*, da bi se takšna zloraba razširila, kajti v kratkem bi bilo treba prepovedati vse spekulativne vede. Zakaj po naravi je neprimerno večje število ljudi, ki niso sposobni, da bi pravilno umeli *Sveto pismo* in druge vede, kot pa število inteligentnih; tako pa bi ti kar površno prelistali *Sveto pismo* in si arogantno lastili pravico, da razsojajo o vseh vprašanih narave, potem ko bi povrhu še slabo razumeli kako besedo, ki so jo pisci svetih zadev zapisali z drugim namenom. Majhno število razumnih bi ne moglo zaustaviti divjega hudournika teh ljudi, ki bi tudi našli toliko več privržencev, kolikor sladkejše je sloveti po svoji modrosti brez trudov in naporov kot pa uničevati se brez prestanka z delom, ki ga veda tako narkuje. Neskončno hvalo pa moramo izrekati blagoslovljenemu Bogu, ki nas po svoji dobroti rešuje tega strahu, kadar odvzema avtoriteto tovrstnim ljudem in zaupuje sklepe in odločitve o tako pomembnih zadevah najvišji modrosti in dobroti najprevidnejših Očetov ter najvišji avtoriteti tistih, ki lahko s pomočjo svetega Duha samo po svetosti urejujejo, ne dovoljujoč, da bi se cenila površnost onih, o katerih sem spregovoril prej. Ta vrsta ljudi je namreč po mojem mnenju tista, proti kateri se, ne brez razloga, ogrevajo dostojanstveni in sveti pisci; zlasti sv. Hieronim poroča: »Blebetava starka, zmešani stavec, dolgovezni sofist, vsi ga (misli na *Sveto pismo*) prej nadzorujejo, poučujejo in sramotijo, kot pa se od njega učijo. Drugi ošabno drdrajo visokodoneče besede in o njem razpravljajo z ženicami; spet drugi se učijo od žensk, kakšna sramota!, kaj naj učijo može ter, da ne bi bilo

¹² Prim. Galileo, *Siderum Nuncius* (1610); Martin Horky, *Brevissima peregrinatio contra Nuncium Siderum* (1610); Francesco Sizzi, *Dianoia astronomica* (1611), Giulio Cesare Lagalla, *De phaenomenis in orbe lunae novi telescopii usu nunc iterum suscitatis* (1612).

---

zadosti, s kakšno lahkotnostjo besed oziroma s kakšno predrznostjo razlagajo drugim, česar še sami niso razumeli. Molčim o sebi podobnih, ki – če so po naključju prišli od posvjetnih spisov k *Svetemu pismu* in razveselili uho ljudstva z urejenim govorom – mislijo, da je božji zakon, karkoli so povedali, in se sploh ne menijo za to, da bi vedeli, kaj so spoznali preroki in apostoli, ampak si celo prilagajajo neprimerna pričevanja. Kot da je velik, in ne izprijen način poučevanja, da se izneverjajo stavki in da se *Sveto pismo* privede do tega, da še samo ugovarja svoji volji.«¹³

Med take pisce nočem prištevati nekaterih teologov, ki jih imam za ljudi globokega nauka in svetih navad in jih zato zelo spoštujem in častim. Ne morem pa zanikati, da mi ostaja kak pomislek, ki bi ga vsekakor želel odpraviti, kadar slišim, kako bi ti na podlagi avtoritete *Svetega pisma* hoteli prisiliti druge, naj v razpravah o naravi¹⁴ sledijo tistemu mnenju, ki ga imajo sami za najbolj ujemajoče se s svetopisemskimi odlomki, in se pri tem ne čutijo dolžne, da bi razvozlati vse nasprotne argumente ali izkušnje. Da bi to mnenje pojasnili in potrdili, trdijo, kako je teologija kraljica vseh ved, ki se ne sme ponižati, da bi se poravnala z dogmami drugih manjvrednih in nižjih znanosti; po njihovem mnenju bi se morale prav te obrniti k njej kot k najvišji vladarici in spremeniti svoje zaključke v skladu s teološkimi odredbami in odloki. Dodajajo tudi, da bi morali učitelji teh nižjih ved sami – ne da bi spraševali teologe in poznavalce svete knjige – razveljaviti svoje delo in odkriti napake pri svojem postopku, če bi prišli do kakega sicer čisto gotovega in dokazanega zaključka, ki pa bi nasprotoval svetopisemskim trditvam. Kajti, kot pravijo, teologija ne sme ponižati svojega dostojanstva s preučevanjem napak iz podložnih ved; zadošča ji, da z absolutno avtoriteto in gotovostjo, ki izhaja iz nezmotljivosti, odloča o resničnosti trditvev. Pravijo tudi, da so te trditve o naravi – glede katerih naj bi veljalo, da se je treba oklepiti *Svetega pisma* brez kake glose ali interpretacije, ki bi se oddaljila od dobesednosti – prav tiste trditve, o katerih se *Sveto pismo* izraža venomer enako in ki jih složno sprejemajo in razlagajo vsi sveti očetje. Glede tega pa mi prihajajo na misel neke podrobnosti, ki jih bom povedal, da me bo naredil

¹³ *Epistula ad Paulinum*, 103.

¹⁴ It. »dispute naturali«.

---

previdnejšega tisti, ki o teh zadevah ve več kot jaz in čigar sodbi se vsekakor pokoravam.

Nekatere zmote bi lahko odpravili, kot mislim, če bi razločevali odlike, po katerih je sveta teologija vredna kraljevskega naslova. Lahko bi bila kraljica, ker bi bilo to, kar učijo druge vede, v njej že doumeto in dokazano z boljšimi sredstvi in bolj vzvišenim naukom: pravila o merjenju polj in računanju so, na primer, mnogo bolj eminentno zaobjeta v aritmetiki in Evklidovi geometriji kot v praksi zemljemercev in računarjev. Ali pa, ker bi predmet, ki ga teologija obravnava, po dostojanstvu prekašal vse predmete drugih znanosti; ali pa, ker bi bil njen nauk izpeljan z bolj vzvišenimi sredstvi. Da teologiji pritičeta naslov in avtoriteta kraljice v prvem smislu – tega ne morejo reči, se mi zdi, teologi, ki so malce večji tudi drugih ved; nihče izmed teh bi pač ne trdil, da so geometrija, astronomija, glasba in medicina z večjo izbranostjo in točnostjo zaobjete v svetih knjigah kot v Arhimedu, Ptolemeju, Boeciju in Galenu. Zdi pa se, da ji visoka kraljevska čast pritiče v drugem smislu, to je po veličini predmeta in po čudovitem učenju njenih razodetij v tistih zaključkih, ki jih ljudje niso mogli razumeti drugače in ki so v najtesnejši zvezi z večno blaženostjo. Če pa se teologija ukvarja z najvišjim motrenjem božjega in domuje po dostojanstvu na kraljevskem prestolu, zaradi česar ji pripada najvišja avtoriteta, se ne spušča k nižjemu in revnejšemu razmišljanju podrejenih znanosti; pravzaprav se s temi ne ukvarja, kot je bilo rečeno, saj ne zadevajo blaženosti; zato pa bi si učitelji in profesorji teologije ne smeli lastiti pravice, da razsojajo v poslih, ki jih ne opravljajo in preučujejo. Kajti to bi bilo podobno ravnanju absolutnega vladarja, ki veli, naj se gradi in zdravi po njegovi glavi, čeprav ni zdravnik ali graditelj, le zato, ker ve, da lahko svobodno ukazuje in so ga vsi dolžni ubogati – to bi bila velika nevarnost za življenje ubogih bolnikov in očitien propad za stavbe.

Da se nato zapoveduje profesorjem astronomije, naj se sami branijo pred lastnimi opazovanji in dokazi, češ da ne morejo biti drugo kot laži in sofizmi, se pravi zapovedovati jim še več kot nemogočo stvar. S tem se jim namreč ne veleva le, naj ne vidijo, kar vidijo, in naj ne razumejo, kar razumejo, ampak tudi, naj z iskanjem najdejo nekaj obratnega od tega, kar imajo pri

---

---

roki. Prej pa bi bilo treba pokazati način, kako bi si deli duše ukazovali med seboj in nižji višjim, tako da bi domišljija in volja mogli in hoteli verjeti obratno od tega, kar umeva um (navezujem se seveda na čiste trditve o naravi in ne *de Fide*, ne pa na trditve o nadnaravnem in *de Fide*). Te najprevidnejše očete bi rad prosil, naj z vso marljivostjo preučijo razliko med nauki, ki slonijo na domnevah, in nauki, ki slonijo na dokazih. Tako bi lahko dobro uvideli, kakšna je moč po nujnosti izpeljanih sklepov, in bi se še bolj prepričali, kako ni v moči profesorjev demonstrativnih ved, da bi imeli po svoji volji zdaj to, zdaj ono mnenje – velika je razlika med tem, da se kaj ukaže matematiku in filozofu, ali da se kaj odredi za trgovca ali jurista; ni mogoče tako spreminjati dokazanih zaključkov o stvareh v naravi in na nebu, kot se lahko mnenja o tem, kaj je dovoljeno ali ne v pogodbi, cenitvi ali zameni. To razliko so dobro poznali sveti in najbolj učeni očetje, saj jim je zadala veliko truda pri ovržbi mnogih argumentacij ali, da se bolje izrazim, številnih filozofskih zmot. To lahko izrecno beremo pri nekaterih; Avguštin nam tako pravi: »Nedvomno velja, da moramo pokazati, kako *Svetemu pismu* ni nasprotno, kar so resnično zmogli dokazati modri s tega sveta o naravi stvari; kar pa bodo učili kot nasprotno *Svetemu pismu*, bomo brez pomislekov imeli za povsem lažno: to bomo tudi pokazali, kolikor nam je mogoče. Tako bomo trdno verjeli v Boga, v katerem so skriti vsi zakladi modrosti;¹⁵ ne bo nas zapeljala zgovornost lažne filozofije, ne bo nas potrla vraževernost hlinjene vernosti.«¹⁶

239

Zdi se mi, da je iz teh besed mogoče črpati sledeči nauk: v knjigah modrih s tega sveta so nekatere stvari, ki so po resnici dokazane, so pa tudi druge stvari, ki so le predmet poučevanja; kar zadeva prve, je posel modrih teologov dokazati, da ne nasprotujejo *Svetemu pismu*; kar se tiče drugih, ki se poučujejo, čeprav niso dokazane, velja, da bo treba nedvomno imeti za lažno vsako stvar, ki bo nasprotna *Svetemu pismu*. Če torej ni treba zapostavljati resnično dokazanih zaključkov o naravi v korist svetopisemskih odlomkov, ampak razglasiti, kako slednji ne nasprotujejo prvim, je treba tudi, da se kaka trditev o naravi sploh lahko obsodi, prej pokazati, kako ni bila po

¹⁵ Prim. *Kol.* 2,3.

¹⁶ Avguštin, *De Gen. ad lit.*, I, 21. V današnjih izdajah, ki se opirajo na *editio maurina*, je besedilo nekoliko različno.

---

nujnosti dokazana. Tega pa ni dolžen storiti, kdor jo ima za resnično, ampak tisti, ki jo imajo za lažno. Zdi se, da je to preudarno in naravi ustrezno: v nekem razmišljanju zmote najdejo z večjo lahkoto tisti, ki ga imajo za lažno, kot pa tisti, ki ga štejejo za pravilno. Dogaja se celo, da se pristaši nekega mnenja o njem toliko bolj prepričujejo, kolikor bolj obračajo svoje papirje, preučujejo argumente in ponovno preskušajo opazovanja. Njena presvetla visokost pa dobro ve, kaj se je dogodilo matematiku, ki se je preselil na učilišče v Pizi:¹⁷ v svoji starosti se je posvetil Kopernikovemu nauku v upanju, da ga bo lahko utemeljeno ovrgel (menil je, da je lažno, saj ga ni nikoli videl); nato pa se je zgodilo, da se je seznanil z njegovimi temelji, postopki in dokazi in se o njem prepričal, tako da je iz nasprotnika postal njegov vneti zagovornik. Lahko bi Vam tudi povedal imena drugih matematikov, ki so, spodbujeni od mojih odkritij, že izjavili, da je treba spremeniti sedanje pojmovanje sveta, ker ni več razloga, da bi obstajalo.

240 Ko bi za dokončno izginotje tega mnenja in nauka zadoščalo, da se zamašijo usta enemu samemu človeku (kot so najbrž prepričani tisti, ki so vajeni enačiti vsa mnenja s svojim in se jim zato zdi nemogoče, da lahko ta nauk sploh obstaja in ima privrženca), bi bilo s stvarjo res enostavno. Z zadevo pa je drugače: ne bi bilo zadosti, da se prepove Kopernikova knjiga in z njo vred vsi, ki ji sledijo; treba bi bilo prepovedati samo astronomsko vedo, povrhu pa še zastreti človekov pogled v nebo – da bi oči ne videle, kako sta Mars in Venera zdaj Zemlji blizu, zdaj tako daleč, da se prvi zdi štiridesetkrat, druga pa šestdesetkrat večja kot prej, in da bi Venera ne bila videti prvič povsem okrogla, drugič pa posejana s tankimi rožički ter da bi ostala skrita še druga smiselna opazovanja, ki se ne ujemajo s ptolemejskim sistemom, ampak s kopernikanskim. Da bi se Kopernik prepovedal prav sedaj, ko se mu posvečajo številni učenjaki in se iz dneva v dan čedalje bolj razkriva resničnost njegovih trditev in trdnost njegovega nauka, potem ko je bilo njega branje dopuščeno takrat, ko so mu sledili in verjeli le maloštevilni – to se mi zdi greh zoper resnico, poskus, da se toliko bolj skrije in potlači, kolikor bolj se izkazuje kot očitna in jasna. Ko prepoved ne bi doletela celotne knjige, ampak bi bili kot napačni obsojeni samo nekateri stavki, bi

---

¹⁷ Antonio Santucci (il Pomarance).

---

to bilo – če se ne motim – za človeško dušo še večja škoda: uvideti dokaz trditve, v katero je greh verjeti. Toda kaj drugega je prepoved znanosti, če ne neodobranje tisočih odlomkov iz *Svetega pisma*, ki nas učijo, kako je mogoče gledati božjo slavo in veličino v vsem stvarstvu in razbirati božanstvo v odprti knjigi neba? Naj kdo ne misli, da se branje velikih pojmov iz te knjige zaključi z videvanjem sončnega in zvezdnega sijaja, z njegovim rojstvom in skrivanjem; to je le meja, prek katere ne more pogled ljudstva. So pa v tej knjigi tako globoke skrivnosti in tako vzvišeni pojmi, da jih bdenje, trud in preučevanje stoterih bistrim umov še niso povsem doumeli, čeprav je njihovo raziskovanje staro že tisoče let. To naj si kar domišljajo idioti; kar pa njihove oči razumejo, ko opazujejo človeško telo, je le neznamna stvar v primerjavi z vsem občudovanja vrednim, ki ga v njem najde izbran, marljiv anatom in filozof, kadar raziskuje rabo tako številnih mišic, kit, živcev in kosti, kadar preučuje delovanje srca in poglavitnih udov, ogledujoč si čudovite strukture sredstev čutenja; ta se ne bo nehal čuditi in uživati, ko bo motril zavetišče domišljije, spomina in govora. To, kar nudi sam čut vida, pa ni nič v primerjavi z velikimi čudesi, ki jih je z dolgimi in natančnimi opazovanji razum umnih ljudi ugledal na nebu. Toliko o tej stvari.

241

Dodajajo tudi, da je treba vse tiste trditve o naravi, ki jih *Sveto pismo* venomer enako izreka in jih tudi očetje složno umevajo, jemati skladno z golim dobesednim smislom besed, brez glose in interpretacije, in jih imeti za absolutno resnične. Med take trditve naj bi spadala tista o gibanju Sonca in mirovanju Zemlje, ki naj bi jo zato imeli *de Fide* za resnično, obratno mnenje pa za lažno. Najprej pa bi hotel dati v premislek, kako so med fizikalnimi trditvami take, o katerih si lahko s človeškim razmišljanjem in razumom v najboljšem primeru ustvarimo kakšno mnenje in kakšno hipotezo: na primer, da so zvezde žive. O kakšnih drugih pa imamo, ali si to vsaj domišljamo, nedvoumno gotovost, ki izhaja iz izkustva, iz dolgega opazovanja in dokazov, izpeljanih po nujnosti: ali se Zemlja in Sonce gibljeta ali ne, ali je Zemlja okrogla ali ne. Kar zadeva prve, sploh ne dvomim o tem, da se do njih človeški razum ne more prebiti; o njih pač ni kakšne znanosti, ampak sta samo mnenje in vera – zato pa je treba povsem soglašati s povedanim v *Svetem pismu*. Kar se tiče drugih, kakor sem že povedal, menim, da se je pač treba najprej prepričati o dejstvu, od tod pa preiti k spoznavanju

---

pravega smisla *Svetega pisma*, ki se povsem sklada z dokazanim dejstvom, saj si dve resnici ne moreta nasprotovati. Dozdeva se mi, da je ta nauk pošten in odkritosrčen – sam Avguštin ga natančno opisuje, ko spregovori o podobi neba in o mnenju, ki bi ga bilo treba imeti o njej; kajti trditve astronomov, češ da je okrogla, se ne skladajo s *Svetim pismom*, ki trdi, da je razpotegnjena kot krzno. Avguštin razsoja, da ni treba skrbeti, če *Sveto pismo* oporeka trditvam astronomov, ampak predvsem verjeti v njegovo avtoriteto, kadar so te trditve lažne in temeljijo samo na domnevah človeške slabomnosti; kadar pa so te trditve potrjene z neizpodbitnimi dokazi, ta sveti oče ne veleva, naj se astronomom zapove, naj razveljavijo svoje dokaze in svoje trditve razglasijo za lažne, ampak pravi, da to, kar pravi *Sveto pismo*, tem dokazom ne nasprotuje. Tu so njegove besede: »Nekdo pa poreče: kako to, da ne ugovarja tistim, ki nebu pripisujejo obliko krogle, kar je zapisano v *Svetem pismu*, namreč *Qui extendit caelum sicut pellem?* Zagotovo velja obratno, če je lažno, kar pravijo; kajti prej velja to, kar izreče božja avtoriteta, kot to, kar si domišlja človeška nestanovitnost. Če pa so to mogoče opremili z dokazi, o katerih ni mogoče dvomiti, bo potem treba dokazati, da kar *Sveto pismo* pravi o krznu, ne nasprotuje tem resničnim trditvam.«¹⁸

Nato pa nas opominja, naj ne bomo pri usklajevanju mesta iz *Svetega pisma* z dokazano trditvijo nič manj skrbni kot pri usklajevanju dveh navidezno nasprotnih si svetopisemskih odlomkov. Zdi se mi, da je treba občudovati in posnemati previdnost tega svetnika, ki se izkazuje tudi ob vprašanih, za katera smo lahko gotovi, da o njih ne bo nikdar kaka znanost spregovorila po človeških dokazih; zelo je previden pri določanju tega, kaj je treba verjeti, kot je razvidno iz zaključka druge knjige *De Genesis ad litteram* glede domnevne živosti zvezd: »Čeprav zdaj ni mogoče vedeti, mislim, da se bodo v pričujoči razlagi *Svetega pisma* lahko pojavila še primernejša mesta, na podlagi katerih bo mogoče, če ne dokazati nekaj gotovega, vsaj razjasniti, kaj se sme verjeti po nareku svete avtoritete. Za zdaj, ob tako temačnem problemu, ne smemo ničesar nepremišljeno verjeti, ampak moramo vselej spoštovati modro in pobožno previdnost; na ta način se bomo ognili temu, da iz ljubezni do svoje napake zavržemo odkrito resnico, četudi ta ne more biti v nasprotju s svetimi knjigami *Stare in Nove zaveze*.«¹⁹

¹⁸ Avguštin, *De Genesi ad litteram*, II, 9.

¹⁹ Avguštin, *De Gen. ad lit.*, 2,18.

Iz tega in iz drugih odlomkov je, če se ne motim, mogoče razbrati, da so imeli sveti očetje namen povedati, kako je treba pri trditvah iz naravoslovja in ne *de Fide* najprej pretehtati, ali so neizpodbitno dokazane, ali smo njihovo resnico spoznali s smiselnim izkustvom in ali sta tak dokaz in tako spoznanje sploh mogoča. Ko si tako spoznanje pridobimo, ga moramo na tistih mestih, ki navidezno drugače zvenijo, uporabiti za iskanje pravih smislov *Svetega pisma*; tudi samo je namreč božji dar. V ta mesta bodo nedvomno proniknili modri teologi: ti bodo hkrati razkrili, zakaj jih je sveti Duh včasih skrtil pod besede, ki imajo drug pomen, menda nam v vajo ali iz kakega drugega razloga, ki mi je zdaj neznan.

Kar zadeva drugo točko, menim, da z ozirom na pglavitni namen *Svetega pisma* tega pravila ne moti, če je ta knjiga vselej spregovorila v istem smislu; kajti če ji je bilo treba enkrat povedati stavek z besedami, ki pomenijo nekaj različnega od bistva samega stavka, zakaj bi temu pravilu ne sledila vsakič, ko ji je bilo treba povedati isto stvar? Dozdeva se mi, da bi bilo v obratnem primeru to vzrok za še večjo zmedo – še ljudski verski čut bi opešal. Izkustvo nam jasno kaže, kako je bilo treba o mirovanju oziroma gibanju Sonca in Zemlje povedati, kar pravijo besede *Svetega pisma*, če gre za to, da se prilagodimo sposobnostim ljudstva. Tudi v današnjem času je sicer mnogo manj neotesano ljudstvo še vedno istega mnenja, in to iz razlogov, ki bi se ob natančnejšem pregledu izkazali za popolnoma prazne, in iz kake lažne ali neumestne izkušnje. Tega mnenja pa ni mogoče kar tako iztrebiti, saj ljudstvu primanjkuje sposobnosti umevanja nasprotnih razlogov, ki preveč slonijo na izbranih opazovanjih in bistrih dokazih in še na abstrakcijah, za umevanje katerih je treba preveč domiselnosti. Tudi ko bi bili pri modrih že povsem dokazani mirovanje Sonca in gibanje Zemlje, bi bilo treba ljudstvu razglašati obratno, če bi se ne hotelo izgubiti njegovega spoštovanja. Kajti če bi vprašali tisoč mož iz ljudstva, bi najbrž ne našli niti enega, ki bi ne odgovoril, da se Sonce giblje in da Zemlja miruje in da je o tem trdno prepričan. Nihče pa ne sme sprejemati tega vsesplošnega ljudskega soglasja kot argument o resničnosti povedanega; ko bi namreč spraševali te ljudi po razlogih in nagibih, ki jih silijo v to prepričanje, in bi na drugi strani poslušali, katero izkustvo in kateri dokazi so v osnovi obratnega mnenja onih maloštevilnih, bi videli, da slednje prepričujejo izredno tehtni razlogi, prve pa najpreprostejši videz in povsem prazne in smešne podobnosti.

Očitno je bilo treba pripisati Soncu gibanje, Zemlji pa mirovanje, da bi se ne zmedlo ljudstvo in se ne naredilo za uporno in trmasto, ko bi šlo za vero v poglavitne člene *de Fide*; če pa je tega bilo treba, se ni čuditi, da je bilo to storjeno na najbolj previden način prav v *Svetem pismu*. Dodal bom, da ni samo spoštovanje do nevednosti ljudstva, ampak tudi sodobno mnenje botrovalo temu, da so pisci svetih stvari zapisovali, kar ni bilo nujno potrebno za blaženost, bolj v skladu z navado kot z bistvom dejstva. O tem pravi sv. Hieronim: »češ da v svetem pismu ni mnogo napisanega z ozirom na mnenje iz časa, o katerem se poročajo dejanja, pač pa z ozirom na to, kar vsebuje resnico stvari,«²⁰ ali pa: »za *Sveto pismo* običajno velja, da Zgodovinar mnenje o mnogih stvareh zapisuje tako, kakor so takrat vsi verjeli.«²¹

In sv. Tomaž, *In Iob. cap. 27*, ob besedah: *Qui extendit aquilonem super vacuum, et appendit Terram super nihilum*, opominja, da prostor, ki objema in obkroža Zemljo, *Sveto pismo* poimenuje z besedama »praznina« in »nič«, četudi vemo, da ta prostor ni prazen, ampak ga polni zrak. To pa zaradi tega, da bi se sklonilo k prepričanju ljudstva, ki meni, da v tem prostoru ni ničesar, in mu pravi »praznina« in »nič«. Tu so Tomaževe besede: »Ker se nam od zgornje poloble neba nič ne prikazuje razen prostora, napolnjenega z zrakom, ki ga imajo preprosti ljudje za praznega: govori se namreč po mnenju preprostih ljudi, kot je navada v *Svetem pismu*.« Z ozirom na ta odlomek – tako se mi dozdeva – je mogoče mirno trditi, da je iz istega spoštovanja *Sveto pismo* imelo še večje razloge, da je pripisalo Soncu gibanje, Zemlji pa mirovanje. Ko bi namreč preizkusili sposobnosti ljudstva, bi opazili, kako so ljudje daleč bolj pripravljeni sprejeti dejstvo, da zrak zapolnjuje prostor, ki nas objema, kot pa mirovanje Sonca in gibanje Zemlje.

Če so se sveti pisci vzdržali poučevanja prvega, o čemer bi se ljudstvo še

²⁰ *Hieremiae*, XXVIII. Tudi sv. Tomaž omenja, kako se v religiozno nevažnih stvareh pisava *Svetega pisma* prilagaja ljudskemu naziranju, *imbecillitati condescendens* (*Summa theol.*, I. 68, 3). *Akkomodationstheorie* se v historičnem oziru navezuje že na Janeza Svetousta in njegov prevzem govorniškega nauka o *synkatabasis*; svoj razcvet je doživela v drugi polovici XVIII. stoletja (npr. J. J. Wettstein, 1766 – *Libelli ad crisis et interpretationem Novi Testamenti*; Siegmund Jakob Baumgarten, 1742, *Unterricht von Auslegung der heiligen Schrift*; Johann Salomon Semler, 1771 – *Abhandlung von freier Untersuchung des Kanons* idr.).

²¹ *Matthaei* XIII.

---

moglo prepričati tudi brez velikih težav, se ne zdi neverjetno, da so tudi za druge veliko bolj skrivnostne trditve uporabljali isti slog.

Kopernik sam je vedel za moč, ki jo v naši domišljiji zadobita stara navada in način pojmovanja, ki smo se ga navzeli že v otroštvu. Da ne bi še naknadno zmedel in bremenil naše abstrakcije, prej sicer dokazuje, kako pripadajo vsa navidezna gibanja Sonca in nebesnega svoda pravzaprav sami Zemlji; nato pa ob sestavi tablic za praktično rabo ta gibanja zopet pripiše Soncu in nebu onkraj planetov; tako govori o vzhajanju in zahajanju Sonca in zvezd, o spremembah v nagnjenosti zodiaka, o sončni postaferezi in o drugih tovrstnih stvareh, ki izhajajo iz gibanja Zemlje. Ker pa smo z Zemljo združeni, sledimo njenemu gibanju, zato pa slednjega ne moremo neposredno prepoznati v njej; spleča se nam torej, da to gibanje navežemo na nebesna telesa, v katerih se prikazuje; izražamo se, kot da se vsa ta gibanja res dogajajo tam, kjer je tako videti. Opaziti je torej treba, kako je bilo primerno prilagoditi se našemu običajnemu načinu razumevanja.

* * *

245

Slednjič moramo preučiti, ali je res mogoče jemati v dobesednem smislu tisto mesto, ki govori o Jozuetu, namreč, kako je bilo mogoče, da se je Sonce pokorilo Jozuetovemu ukazu, naj se ustavi, tako da bi se zdaljšal dan.²²

Ob upoštevanju nebesnih gibanj, ki izhajajo iz ptolemejskih zakonov, bi se to nikakor ne moglo zgoditi: gibanje Sonca se namreč odvija ob ekliptiki po redu znakov, od zahoda k vzhodu, obratno od tistega, ki ga *primum mobile* opiše od vzhoda k zahodu in mu pripadata noč in dan; jasno je, da bi se, ko bi Sonce obstalo, dan skrajšal in ne podaljšal; če bi hoteli dan podaljšati, bi bilo treba, prav obratno, gibanje Sonca še pospešiti. Kajti da bi Sonce nekaj časa in na istem mestu ostalo na obzorju, ne da bi se povescilo k zatonu, bi se splečalo njegovo gibanje pospešiti: tako bi dohitelo hitrost gibanja *primuma mobile* – to pa pomeni, da bi ga bilo treba pospešiti za tristošestdesetkrat.

---

²² Jozue, 10,12: »Sonce, stoj pri Gabaonu, in luna, v dolini ajalonski! In stalo je sonce in obstala je luna, dokler se ni narod maščeval nad sovragi.«

Ko bi torej Jozue res hotel, da se besede umejo v svojem golem in najči-
stejšem pomenu, bi bil Soncu rekel, naj pospeši, tako da bi ga hitrost *pri-
muma mobile* ne odpeljala v zaton. Njegove besede pa so poslušali ljudje, ki
menda niso imeli pojma o nebesnih gibanjih, razen tega najvišjega in naj-
splošnejšega, od vzhoda k zahodu; zato se je prilagodil njihovim sposob-
nostim, in ker ljudstva pač ni hotel poučevati o sestavi sfer, ampak mu je
bilo zlasti do tega, da bi ljudje razumeli veličino čudeža, ki je podaljšal dan,
je spregovoril v skladu z njihovim razumevanjem.

Takšen razmislek je morda spodbudil Dioniza Areopagita,²³ da je zapisal,
kako je ob tem čudežu obstal *primum mobile*; ker je ta pač miroval, so se
posledično ustavile vse sfere na nebu; tega mnenja je sam sv. Avguštín,²⁴ na
široko pa ga potrjuje tudi Abulenški.²⁵ Da je Jozue res hotel zaustaviti vse
nebeške sfere, razumemo iz dejstva, da je tudi Luni zapovedal, naj obstane,
čeprav ta ni imela nič opraviti s podaljševanjem dneva; pod zapovedjo Luni
pa razumevamo tudi kroženje drugih planetov, o katerih na tem mestu kakor
drugje *Sveto pismo* molči, saj nima namena, da bi nas poučevalo o astro-
nomskih vedah.

246

Zdi se mi torej, če se ne motim, da je jasno videti, kako je treba besede
tolmačiti, odstopajoč od njihovega golega pomena, če predpostavljamo ve-
ljavnost ptolemejskega sistema. Prekoristni spisi sv. Avguščina pa me sva-
rijo, naj ne trdim, da je ta interpretacija nujno pravilna, saj bi komu drugemu
lahko prišla na misel še primernejša in boljša.

Najprej torej predpostavljam, da se je v skladu z mnenjem navedenih av-
torjev v Jozuetovem čudežu zaustavil celotni sistem nebesnih obratov – to
pa zato, da se ne bi zamešala vse gibanja in bi se po nepotrebem pojavila

---

²³ *Epistola ad Polycarpum*.

²⁴ *De Mirabilibus Sacrae Scripturae*, II.

²⁵ *Iosue*, X. Nazadnje pa si želim preučiti, ali bi se to isto lahko umelo, in to še bolj v skladu z
Jozuetovimi besedami, v kopernikanskem sistemu, tudi z dodatnim ozirom na neko drugo
opazovanje o Soncu, ki sem ga sam oprnil z dokazi. Spregovoril bom s previdnostjo, da ne bi
bil tako navezan na svoje stvari, da bi jih postavil nad tuje, in da bi slučajno ne mislil, da ni
mogoče navesti nič boljšega in skladnejšega z namero *Svetega pisma*.

velika motnja toka narave, kot bi se zgodilo, ko bi nehalo eno samo – sedaj pa prehajam k premisleku, kako se Sonce, ki sicer miruje na istem mestu, hkrati obrača na sebi, tako da opravi približno en obrat v enem mesecu, kakor sem tehtno dokazal – tako se mi zdi – v svojih *Pismih o sončnih pegah*;²⁶ vidimo lahko namreč, da se to gibanje odvija v zgornjem delu krogle kot nagnjeno k poldnevu, v spodnjem pa kot obrnjeno k severniku, prav kakor se odvijajo obrati vseh planetov. Tudi z ozirom na plemenitost Sonca, ki je vir luči, in kot po nujnosti dokazujem, ne osvetljuje samo Meseca in Zemlje, ampak tudi vse ostale, na sebi temačne planete, se mi ne zdi daleč od pravega razmišljanja, če povemo, da to Sonce, kot najvišji upravitelj narave ter v nekem smislu duša in srce sveta, vliva drugim telesom okoli sebe ne samo luč, ampak tudi gibanje, s tem da se samo vrti na sebi. Kot bi se v bitjih prenehali gibati udje, ko bi prenehalo biti srce, tako bi se ustavili obrati vseh planetov, če bi se nehalo obračati Sonce. Lahko bi našteval pričevanja o čudoviti moči in energiji Sonca številnih dostojanstvenih piscev; a naj mi bo dovolj eno samo mesto iz blaženega Dionizija Areopagita, ki v svojem delu *De divinis nominibus* tako poroča o Soncu: »Luč namreč zbira in pritegne k sebi vse, kar se vidi, giblje, sveti, kar plamti, z enim imenom, vse, kar zaobjema njena svetloba. Tako se Sonce imenuje Ilios, ker združuje in povezuje vse, kar je razkropljeno.« Še malce nižje pa tako pravi o Soncu: »Če torej to Sonce, ki ga vidimo, ki je eno in oddaja enakomerno luč, še tako številna bistva in čutno dojemljive kvalitete stvari obnavlja, hrani, izpopolnjuje, razlikuje, združuje, ogreva, jim daje plodnost, dviguje, spreminja, oddaja in giblje ter vse oživlja, tako da je vsaka stvar iz te skupine, kot je pač njej lastno, deležna tega enega in edinega Sonca, ki v sebi enakomerno zaobjema vzroke vseh stvari, ki so ga deležne – potem bo še bolj treba *etc.*«²⁷ Ker je torej Sonce vir luči in gibanja vseh planetov, je Bogu zadostovalo, da je na Jozuetov ukaz ustavil le njega, pa je več ur zastal v negibnosti celotni sistem sveta; kajti ko je Sonce stalo, so obstali tudi vsi ostali obrati, tako da so Zemlja in Sonce in Mesec in vsi ostali planeti obstali v isti razvrstitvi. Ves ta čas se dan ni nagnil k noči, ampak se je po čudežu zdaljšal; na ta način je bilo dovolj ustaviti Sonce, da se je

²⁶ *Istoria e dimostrazioni intorno alle macchie solari* (1613).

²⁷ Dionizij Areopagit, *De divinis nominibus* V 824 B.

---

zdaljšal dan na Zemlji, v skladu s čistim dobesednim pomenom svetega besedila – ne da bi se s tem kaj spremenila ali zamešala videz in razvrstitev zvezd.

Če pa se ne motim, ni treba prezirati niti dejstva, da se s to kopernikansko postavo še najbolj razodeva dobesedni smisel nečesa, kar tudi razberemo ob tem čudežu: to je, da je Sonce stalo sredi neba. Teologi so pri tem odlomku nakazali vrsto težav: zelo verjetno je pač, da je Jozue prosil za zdaljšanje dneva, ko je Sonce že zahajalo, ne pa ob poldnevu; kajti to je bilo med poletnim solsticijem, ko so dnevi najdaljši, zato pa ni verjetno, da bi Jozue prosil za podaljšanje dneva, da bi se mogla izbojevati zmaga, kadar je bilo za to preostalih sedem ur svetlobe čisto dovolj. Strogi teologi so zaradi tega določili, da je moralo Sonce res biti blizu zatona; in tako menda zvenijo besede: *Sonce stoji!* Kajti ko bi to bilo opoldne, bi ne bilo treba prositi za čudež ali pa bi bila na mestu le prošnja, naj zaton malo zakasni. Tega mnenja je Kajetanus; odobrava ga tudi Magaglianes, ki ga potrjuje z navajanjem številnih drugih Jozuetovih opravil pred izrekom tega ukaza, ki bi jih bilo sicer nemogoče opraviti v prvi polovici dneva.²⁸ Vsled tega pa nekam okorno tolmačijo besede *in medio caeli*: trdijo namreč, da ta sklop označuje le to, da se je Sonce ustavilo na naši polobli, nad obzorjem. Tej in podobnim okornostim pa se lahko izognemo, če postavimo v skladu s kopernikanskim sistemom Sonce v sredo neba, to je sredi nebesnih teles in tira planetov, kakor je nujno: kajti ne glede na uro, ki je lahko opoldanska ali poljubno blizu večera, je bil dan podaljšan in so bili zaustavljeni obrati planetov – tako je Sonce obstalo sredi neba, to je sredi tistega neba, na katerem domuje; poleg tega se ta smisel še toliko bolj ujema z dobesedno povedanim: če se pač hoče trditi, da se je Sonce ustavilo ob poldnevu, bi bilo treba pravilno reči *stetit in meridie, vel in meridiano circulo*, ne pa *in medio caeli*, kajti sferično telo, kakršno je nebo, ima svojo sredo le v središču.

Kar pa zadeva druge svctopisemske odlomke, ki pričujočemu navidezno oporekajo, ne dvomim, da bi se jih dalo skladno razložiti, ko bi preverili

²⁸ Kajetanus, Tommaso di Vio (1468–1534), škof v italijanskem mestu Gaeta (od tod ime); Magaglianes t.j. Côme Magalhaens (1553–1624).

---

resničnost in dokazali ta nauk: še tisti teologi, ki ga imajo za lažnega in nenavezanega na taiste odlomke, bi našli mnogo izredno primernih interpretacij: še zlasti, če bi razumevanju *Svetega pisma* dodali nekaj znanja iz astronomije. Ker imajo ta nauk sedaj za lažnega, se jim dozdeva, da ob branju *Svetega pisma* naletevajo izključno na nasprotna mu mesta; če pa bi si o njem ustvarili drugo mnenje, bi menda srečali prav toliko mest, ki se z njim povsem skladajo. Morda bi presodili, kako je sveta Cerkev lepo povedala, da je Bog postavil Sonce sredi neba in da s svojim kolesu podobnim krožnim obračanjem pripomore k rednemu premikanju Lune in drugih nestalnih zvezd, kadar poje:

*Caeli Deus sanctissime,
Qui lucidum centrum poli
Candore pingis igneo,
Augens decoro lumine;
Quarto die qui flammeam
Solis rotam constituens,
Lunae ministras ordinem,
Vagosque cursus siderum.*

249

Lahko bi rekli, da se ime firmament²⁹ *ad literam* zelo dobro ujema z zvezdnato kroglo in vsem, kar je nad obrati planetov: kajti po tej dispoziciji je miren in nepremičen. Ker se pač Zemlja krožno premika, bi tudi lahko razumeli, da gre za tečaje, ko beremo: *nec dum Terram fecerat, et flumina et cardines orbis Terrae*³⁰ – te tečaje bi zaman pripisovali zemeljski krogli, če bi se ta ne obračala na njih.

*Oh vita pauperum Deus meus, in cuius sinu non est contradictio, plue mihi mitigationes in cor, ut patienter tales feram, qui non mihi hoc dicunt, sed quia superbi sunt, nec noverunt Moysi sententiam, sed amant suam, non quia vera est, sed quia sua est.*³¹

²⁹ Lat. firmus, tj. 'miren, stanoviten'.

³⁰ *Preg.*, VIII, 26: »Ko še ni naredil Zemlje in rek in temeljev zemeljskega kroga.« Danes beremo: »Ko še ni naredil zemlje in polja in prvin zemeljskega kroga.«

³¹ Avguštin, *Confessiones* XII, 25.

Spremna beseda

Pismo Kristini Lorenski, nadvojvodinji toskanski, pripada izboru tako imenovanih Galilejevih »kopernikanskih pisem« (*lettere copernicane*), v katerih je znanstvenik razglašal bistveno vzajemno skladnost vere in znanosti kot različnih poti k resnici, ki ju zarisuje človekovo stremljenje k Bogu. V pričujočem pismu je Galilejev zanos menda največji; vsekakor se o zadevi razpiše najbolj na široko. Materi toskanskega nadvojvode Cosima II de' Medici Galilej obnavlja dosežke svojega znanstvenega raziskovanja in jih brani nasproti svetopisemskim stavkom, ki jim navidezno oporekajo. Moč apologetike pa vselej zadržujejo koncilianтни toni. Prepričanje o možnosti sprave med versko in znanstveno resnico se odraža, včasih z dobesednimi ponovitvami, tudi v pismih učencu Benedettu Castelliju in monsignorju Pietru Diniju.

V znamenitem pismu, ki ga je 21. decembra 1613 Galilej naslovil na benediktinskega patra Benedetta Castellija iz Pise,³² je mogoče razbrati legitimacijo nove religioznosti, ki jo opredeljujeta »potrebno in nujno dokazov« (*necessarie dimostrazioni*) in »smiselno izkustvo« (*sensata esperienza*) kot osnovni vodili »najostroumnejših ved« (*acutissime scienze*) na poti umevanja razodetosti narave in njenih zakonitosti. To pismo smemo imeti za nekakšen oris daljšega pisma Kristini Lorenski. Galilej zatrjuje, da je po posredovanju Niccolòja Arrighettija, florentinskega gospoda in člana društva *Accademia della Crusca*, obveščen o diskusiji, ki se je razvnela na toskanskem dvoru glede vprašanja, kako je mogoče uskladiti vsebino nekaterih stavkov iz *bible* z morebitno veljavnostjo trditve o gibanju Zemlje. Poleg patra Castellija so se razprave udeležili nadvojvoda in nadvojvodinja, Cosimo Boscaglia, profesor fizike na Univerzi v Pisi, Marija Magdalena Avstrijska, Antonio de' Medici in Paolo Giordano Orsini.

Galilej se v pismu tudi sam dotakne tega vprašanja in predlaga, naj se predvsem premisli odnos med naravo in zapisanim. *Sveto pismo* namreč

³² Benedektinec Benedetto Castelli (Brescia, 1578 – Rim, 1643) je bil največji Galilejev učenec in sodelavec ter učitelj znanstvenikov Giovannijsa Alfonsa Borellija in Michelangela Riccija. Bil je profesor na znamenitem Studiu di Pisa in rimski Sapienzi. Znano je njegovo delo *Della natura delle acque correnti* (1628). Velja za utemeljitelja nove vede – hidravlike.

pravi: *Caeli enarrant gloriam Dei*; sv. Pavel pa trdi: *Invisibilia a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur*. Zato lahko Galilej zabeleži, da »enako izhajata iz božje Besede tako *Sveto pismo* kot narava, ono kot narek sv. Duha, ta kot najposlušnejša izvrševalka božjih ukazov«. ³³ To pa pomeni, da je vsa morebitna protislovja med biblijskim stavkom in fizikalnimi zaključki pravzaprav mogoče pripisati sami slogovni razgibanosti svetopisemske govorice, ki se na nekaterih mestih izraža v prenesenem smislu. Razlagalci svete knjige morajo preseči to neskladnost z novo biblijsko hermenevtiko, ki jo razsvetljuje ta um in umevanje vzrokov: »Posel modrih razlagalcev je, naj se potrudijo, da ugotovijo pravi smisel svetih odlomkov, skladen s fizikalnimi zaključki, katerih gotovost in zanesljivost izpričujejo očitnost ali izpeljan dokaz.« ³⁴ Kajti narava je nespremenljiva in se poslušno pokorava zakonitostim, ki ji jih je Bog zapovedal; ne trudi se, da bi ljudje umeli njeno delovanje; narava je dejstvo, ki ga moramo predpostaviti vsakemu dobesednemu tolmačenju svetopisemskih navedkov; sam Bog nam je zaupal čute in razum ter nam posreduje točne podatke, s katerimi lahko raziskujemo fizični svet. *Sveto pismo* pa včasih navaja neresnico, da bi ga ljudstvo lahko razumelo (Bogu na primer pripisuje človeške lastnosti in podobo); raztolmačiti ga morajo učeni razlagalci, ki se sicer lahko zmotijo, npr. kadar se oklepajo gole dobesednosti; *Sveto pismo* hrani nauk o tem, kar se tiče razodetja in odrešitve, zanemarja pa številna vprašanja iz sveta narave. Zato se zakonitosti narave ne morejo odklanjati na podlagi svetopisemskih besed; nasprotno velja, da morajo učeni ljudje najti pravilno interpretacijo dobesednega pomena *Svetega pisma* z ozirom na veljavne trditve znanosti. Te misli že oznanjajo prispodobno o »veliki knjigi vesolja« iz dela *Saggiatore*, pisani v jeziku, katerega črke so trikotniki, krogi in drugi geometrijski liki. ³⁵ Argumentacija iz pisma Benedettu Castelliju je ohranjena tudi v pismu nadvojvodinji Kristini; krasijo pa jo citati iz del krščanskih avtorjev, zlasti iz sv. Avguščina, ki jih je Galileju baje predlagal sam učenec Castelli.

³³ Prim. pismo nadvojvodinji Kristini.

³⁴ Galileo Galilei, *Opere*, Edizione Nazionale, Firenze, Barbera 1890–1909, V, str. 279–288 (odslej samo: *Opere*).

³⁵ *Opere*, VI, str. 232. S figurativno in filozofsko tradicijo te prispodobne, ki se pred Galilejem vije od Aristotela do Bruna, se ukvarja znamenita Blumenbergova študija.

Pismo patru Castelliju je globoko odjeknilo v cerkvenih krogih. Na odmev ni bilo treba dolgo čakati. 5. februarja 1615 je pater Niccolò Lorini, florentinski dominikanec, Galileja obtožil pred kardinalom Sfondratijem, prefektom komisije za *Index*, češ da predstavljajo Galilejevi eksegetični napotki pravi napad »zoper razlago cerkvenih očetov«. ³⁶ Po tridentinskem koncilu je postalo načelo o avtoriteti tradicije osnovni princip katoliške interpretacije *Svetega pisma*. Lorini se je v svoji obtožbi namreč skliceval predvsem na spise velikega tridentinskega teologa – dominikanca Melchiorja Cana. Še pred tem, leta 1614, je dominikanec pater Tommaso Caccini s prižnice cerkve Santa Maria Novella – s katere je dve leti poprej sam Lorini zahteval, naj se Kopernikova teorija razglasi za krivoverstvo – Galileja obtožil heterodoksije. Inkvizicija (*Sant'Uffizio*) je pognala svoj stroj.

Galilejevemu raziskovanju se sicer že v prejšnjih letih ni nič kaj dobro pisalo. Galilej se je preselil v Firence septembra 1610. leta. Nadvojvoda Cosimo II. de' Medici ga je imenoval za »Prvega Matematika in Filozofa Nadvojvodine Toskane«. ³⁷ Zakaj je bilo znanstveniku toliko do tega naslova, lahko razberemo iz pisma, ki ga je odposlal februarja 1609 in v katerem navaja, da je sit poučevanja in si želi samostojnega dela: »Ker sem že svojih dvajset najboljših let posvetil temu, da sem tako rekoč na drobno razdajal tisto malo talenta, ki so mi ga pri delu dopustili Bog in moji napor, tako da sem ugodil vsakomur – zato bi si želel toliko miru in odmora (*otio*), da bi do kraja življenja dokončal tri velika dela, ki sem jih načel ...«. ³⁸ Pred odhodom z univerze v Padovi pa ga je Gianfranco Sagredo takole svaril: »Kje naj bi našli svobodo in gospostvo nad samim seboj prej kot v Benetkah?« Pomen teh besed je Galilej okusil kaj kmalu. Ko so ga leta 1611 v Rimu zmago-slavno sprejeli, so njegovi nasprotniki že spletkarili proti njemu. S svojo jedko ironičnostjo in svojim zanosom se jim je šč bolj izpostavil.

Spričo zadnjih dogodkov se je Galilei leta 1615 dvakrat pisno obrnil na monsignorja Pietra Dinija, teologa in apostolskega poročevalca v Rimu. V

³⁶ *Opere*, XIX, str. 297.

³⁷ Glede naziva »filozof« v pomenu »fizik« prim. tudi pismo Belisariu Vinti s 7. maja 1610 (*Opere*, X, str. 353).

³⁸ *Opere*, X, str. 232.

---

pismih vztrajno brani svoja stališča: »Najhitrejši in najbolj nedvoumen način, da dokažemo, kako Kopernikov nauk ne nasprotuje *Svetemu pismu*, je, da s tisočeriimi dokazi pokažemo, da je resničen in da nasprotno mnenje ne more nikakor veljati; ker pa si dve resnici ne moreta nasprotovati, je nujno, da ta nauk in *Sveto pismo* soglašata.«³⁹ Galilejeve besede so sicer besede znanstvenika, a jih presevajo tudi mistični toni, zlasti avguštinovski in neoplatonski prizvoki; posebno je razvidna navezava na Dionizija Arcopagita, na čigar misli je opozarjala aktualna teologija Juana de la Cruz.

Drugo Galilejevo pismo Diniju navaja dokaze o heliocentrični teoriji v senci metafizike sončnega sredinskega položaja v vesolju, o katerem je Kopernik spregovoril v prvi knjigi *De revolutionibus*. Galilejevo opisovanje sonca z ozirom na *18. psalm* je sicer na zunaj povsem združljivo s sočasno Bellarminovo *Explanatio in psalmos*, vseeno pa zveni kot pravcati slavospev svetlobi, kot nekakšen *trionfo della luce* skorajda v renesančnem slogu: »*Deus in Sole posuit tabernaculum suum ... ipse, tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultavit ut gigas ad currendam viam* – intenderei cioè esser detto del Sole irradiante, cioè è del lume e del già detto spirito calorifico e fecondante tutte le corporee sostanze, il quale partendo dal corpo solare velocissimamente si diffonde per tutto il mondo.«⁴⁰ Kaj se bolj ujema z božjim darom razuma kot ta luč, ki razsvetljuje naravo: »substanz spirito-sissima, tenuissima e velocissima, la quale diffondendosi per l'universo penetra per tutto e senza contrasto, riscalda, vivifica e rende feconde tutte le viventi creature.«⁴¹ Na koncu pisma Galilej prosi, naj se mu odpusti, da si drzne spregovoriti o tako vzvišenih stvareh, čeprav ni več eksegeze *Svetege pisma*.⁴² Prošnji navkljub je povsem jasno, da sta hermenevitično preučevanje *Svetege pisma* in teološki mysticizem, povezana v substancialistični fiziki luči, prizadevanje za legitimacijo novih odkritij v luči filozofskih, duhovnih in znanstvenih vsebin. »Pravi naslovnik Galilejevega odprtega pisma monsignorju Diniju je bil namreč rimski teološki in cerkveni ambient, ki se je še spominjal odprtosti cerkvene kulture s konca prejšnjega stoletja,

253

³⁹ *Opere*, V, str. 290.

⁴⁰ *Opere*, V, str. 292.

⁴¹ *Opere*, V, str. 292.

⁴² *Opere*, V, str. 296.

---

ko je papeževal Klemen VIII.«⁴³ – tedaj je namreč Patrizijeva hermetično-neoplatonska, kopernikanska filozofija že vstopila v rimsko *Sapienzo* označujoč, da je luč netvarno telo, ki »oplaja svet«.⁴⁴ V tovrstnem krščanskem naturalizmu se je še skrival odsev neoplatonskega humanizma Marsilia Ficina in Pica della Mirandola, ki so ga cerkveni krogi s samim kardinalom Bellarminom na čelu spoštovali in imeli za izraz globoke religioznosti. Patrizijev neoplatonski hermetizem pa je bil nazadnje obsojen. Pavel V. ni bil Klemen VIII.

Leta 1616 so Galileja dali poklicati v Rim. 24. februarja so razglasili za »*stolta e assurda in filosofia e formalmente eretica*« sledečo trditve: »*Il Sole è centro del mondo e affatto immobile di moto locale.*« Tudi trditve, da Zemlja ni središče sveta in negibno telo, ampak se premika *secundum se totam etiam motu diurno*, je bila razglašena za neumno in absurdno v filozofiji ter *ad minus in fide erronea*. Na papežev ukaz je dva dni kasneje Bellarmino, *robor minae arma bellum*, Galileja obvestil o tem sklepu; opomnil ga je (*monuit*), naj opusti take trditve. S tem je bila obsojena tudi njegova pobuda za biblijsko eksegezo, ki bi upoštevala sodobno znanje iz naravoslovja. Ob Kopernikovem delu (*sicer donec expurgetur*) so bila v *Index* vpisana tudi dela krščanskih teologov avguštinskega navdiha Diega da Zuñica in karmeličana Paola Antonija Foscarinija (5. marca). Galilej je 26. februarja 1616 baje podpisal odločbo (*praeceptum*), ki mu je zapovedovala, naj v bodoče nikakor (*quovis modo*) ne zagovarja heliocentrizma;⁴⁵ na to listino se je inkvizicija sklicevala na drugem procesu leta 1633. Znanstveniku tedaj niso dosodili večje kazni razen te prepovedi.

Drugo iz Galilejevega življenja je dobro znano. Upanje na naklonjenost novega papeža Urbana VIII. – Maffea Barberinija, objava del *Il Saggiatore* in *Dialogo dei Massimi sistemi*, polemika s Sarsijem – Oraziom Grassijem. Drugi proces, Galilejeva starost, *abiura*. Manj znane so morda besede, ki jih je Galilej izrekel 22. junija 1633 v cerkvi Santa Maria sopra Minerva v

⁴³ P. Redondi, *Galileo eretico*, Totino 1983, str. 15.

⁴⁴ F. Patrizi, *Nova de Universis Philosophia*, Ferrariae 1591, str. 10.

⁴⁵ Nekateri imajo namreč to listino za nepristno (npr. poznavalec Galilejevega dela G. de Santillana, *Processo a Galileo*, it. prev., Milano 1960).

---

odgovor na sklep sodišča (*»prohibito il libro de' Dialoghi«, »condanna a carcere formale«*): *»Volendo io levar dalla mente delle Eminenze V.re e d'ogni fedel Christiano questa vehemente suspitione, giustamente di me conceputa, con cuor sincero e fede non finta abiuro, maledico e detesto li suddetti errori et heresie, e generalmente ogni et qualunquealtro errore, heresia e setta contraria alla Santa Chiesa.«* Galilej ni ubral Brunove, ampak Campanellovo pot. Če se je Brecht razpisal o malenkostni vzvišenosti Galilejeve izbire, se je treba tudi spomniti, kako se nad prizorom razliva stranska luč tiste *dissimulazione onesta*, o kateri razpravljajo Traiano Boccalini, Virgilio Malvezzi in Torquato Accetto: *»L'opportunità, anzi la necessità, che ha l'uomo saggio e libero non già di simulare (cosa sempre abietta) virtù inesistenti, ma di dissimulare«* – delno zamolčati, delno zatajiti iz ljubezni do resničnosti svojih misli. *»Si deve por freno talvolta al parlar libero...«*⁴⁶ O tem *»dissimulare all'incontro dell'ingiusta potenza«* nam sam Galilej spregovori v pismu prijatelju Nicolasu Fabriju de Peiresc (Arcetri 1635): *»a me conviene non solamente succumbere e tacere alle opposizioni in si gran numero fattemi, in materie pure naturali, per supprimere la dottrina e propalar la mia ignoranza, ma conviene inghiottire gli scherni, le mordacità e le ingiurie.«*⁴⁷ Tudi samo razumevanje razuma, ki se v Galilejevem času imenuje *»comprensione conforme alla ragione«*, se sklada z lučjo in senco – skrivati in kazati se (*»proceder manifesto e nascosto«*), kajti narava velela, da sta na svetu dan in noč (*»nell'ordine dell'universo sia il giorno e la notte«*).⁴⁸

*»Doubt thou the stars are fire; / doubt that the sun doth move / doubt truth to be a liar.«*⁴⁹ Če je misel XIX. stoletja od Bantijeve slike *Galileo davanti all'Inquisizione*⁵⁰ do Comtovega Bichata – meseca znanosti s praznikom Galileja, mučenika za vero človeštva – pelo sago o znanstveniku, ki je rekel

⁴⁶ V. Malvezzi, *Pensieri*, v: *Politici e moralisti del Seicento*, a cura di B. Croce e S. Caramella, Bari 1930, str. 267.

⁴⁷ 21 febr. 1635: *Opere*, XVI, str. 215 in sledeče.

⁴⁸ T. Accetto, *Della dissimulazione* (1641), a cura di B. Croce, Bari 1928. str. 25–26.

⁴⁹ W. Shakespeare, *Hamlet*, London 1623, II, II, 116–118.

⁵⁰ *La città degli Uffizi*, Firenze 1982, str. 302; prim. G. Matteucci, *Cristiano Banti*, Firenze 1982.

»Eppur si muove« in »Hypotheses non fingo«, se jc Galilejevo delo v zadnjih letih čedalje bolj umikalo od junaške radoživosti v objem namiga in nedorečenega. Eno od zadnjih pisem, ki ga je Galilej na robu slepote naslovil Leopoldu dc' Medici, nosi še samo pesniški naslov *Sul candore della luna*. Iz medle lunine svetlobe pa še vedno preseva tisto prepričanje o kopernikanstvu, ki se skrito izraža tudi v znanstvenikovi uganki z naslovom *Senca*: »*Son tua perché sei tu quel che mi fai, / e come tua sempre ti vengo appresso, / e son senza te veduta mai. / Mattina e sera, di statura assai / maggior mi vedi che non sei tu stesso, / ma teco a mezzogiorno mi confondo, / solo in virtù di chi governa il mondo.*«

Luč je slednjič ugasnila v očeh, ki so prve videle skozi teleskop žarečo veličino nebesnih teles. Galilejevo oko je obsojeno, da gleda v temo; uma pa mu ne zakrivajo sence. Živel bo do 8. januarja 1642; ob strani mu bosta zvesta učenca Evangelista Torricelli in Vincenzo Viviani, zraven bo tudi pater Castelli. Cerkev S. Croce v Firencah, »*beata ché in un tempio accolte serbi l'Itale glorie*«, hrani poleg posmrtnih ostankov Machiavellija, Michelangela in Alfierija tudi tiste človeka, »*chi vide / sotto l'etereo padiglion rotarsi / più mondi, e il Sole irradiarli immoto, / onde all'Anglo che tanta ala vi stese / sgombrò primo le vie del firmamento.*«⁵¹

Prevedel in spremno besedo napisal Jan Bednarik

⁵¹ U. Foscolo, *I Sepolcri*, 160–164.
